

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Luukkanen, Laura; Raijas, Anu

Title: Nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta

Year: 2012

Version: Published version

Copyright: © Kulutustutkimuksen seura, 2012

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Luukkanen, L., & Raijas, A. (2012). Nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta. *Kulutustutkimus.Nyt*, 6(2). <http://www.kulutustutkimus.net/nyt/>

Nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta

Laura Luukkanen & Anu Raijas

TIIVISTELMÄ

Nuoret joutuvat tänä päivänä jo ennen täysi-ikäisyyttä tekemisiin taloudellisten asioiden kanssa. Nuoret käyttävät rahaa ja ovat osallisina sopimuksissa, joilla on pitkäkestoisiakin taloudellisia vaikutuksia. Artikkelissa tarkastellaan 15–20-vuotiaiden nuorten omia näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta. Artikkelissa hyödynnetään lukioista ja toisen asteen oppilaitoksista eri puolilla Suomea vuonna 2011 kerättyjä fokusryhmäkeskusteluaineistoja. Nuorten taloudellista osaamista tarkastellaan Atkinsonin et al. (2006) jaottelun pohjalta, jossa taloudellinen osaaminen jaetaan neljään kategoriaan: (1) päivittäistalouden hoitoon, (2) talouden suunnitteluun, (3) finanssituotteiden tuntemiseen ja valintaan sekä (4) ajan tasalla pysymiseen. Nuorten puheessa kaikki Atkinsonin et al. (2006) talousosaamisen osa-alueet nousivat esille, mutta osa-alueiden painotukset vaihtelivat. Nuoret ilmaisivat kaipaavansa enemmän tietoa säästämis- ja sijoittamistavoista. Vaikka nuoret ovat osaavia hyödyntämään erilaisia informaatiokanavia, talouden tietolähteet ovat heille melko tuntemattomia. Kuluttajien ja erityisesti nuorten taloudellisen osaamisen tukemiseen ja kehittämiseen on laadittu aloitteita ja materiaaleja useiden eri tahojen toimesta. Talousaiheisista materiaaleista ei ole juurikaan hyötyä, mikäli ne eivät tavoita haluttua kohderyhmää.

JOHDANTO

Taloudellinen osaaminen rakentuu henkilökohtaiselle tietämykselle ja taidoille. Se liittyy keskeisesti erilaisten resurssien käyttöön pitkällä ja lyhyellä aikavälillä. Taloudellisessa osaamisessa keskeinen resurssi on raha: mihin ja kuinka paljon sitä käytetään ja kuinka sen käyttöä suunnitellaan. Nuorilla on käytössään taloudellisia resursseja, mutta he vasta opettelevat niiden käyttöä ja hallintaa.

Nuorten kohdalla taloudellisessa osaamisessa on pitkälti kyse menojen sopeuttamisesta niukkoihin resursseihin. Nuorille rahatalous merkitsee asteittaista itsenäistymistä ja irtaantumista lapsuudenkodista. Täysi-ikäisyyden kynnyksellä ja erityisesti sen saavuttamisen jälkeen nuorten odotetaan kantavan täyden vastuun rahankäytöstään ja oman talouden hallinnastaan. Nuorten rahatalouden hallinta on usein lyhytjänteistä, ja rahankäytössä voidaan joustaa taloudellisen tilanteen mukaan. (Peura-Kapanen, 2005). Ongelmia aiheutuu, jos nuoret eivät kontrolloi menojaan ja mukauta niitä käytettävissä oleviin tuloihin. Taloudellisiin päätöksiin ja valintoihin liittyy usein taloudellisia riskejä, joilla voi

olla pitkäkestoisiakin seurauksia. Kulutusyhteiskunnassamme välttämättömäksi koettujen tavaroiden ja palveluiden määrä kuluttajan elämässä lisääntyy jatkuvasti (Lehtinen et al., 2010). Nuoria voidaan Smithin ja Cooperin (1997: 4) mukaan pitää vanhempia kuluttajia haavoittuvampana ja alttiimpina joutumaan taloudellisiin ongelmiin joko yritysten vastuuttoman toiminnan tai huonojen omien valintojen takia. Nuoren kohdalla haavoittuvaisuus aiheutuu puutteellisista taidoista ja tietämyksestä (Morgan et al., 1995). Lisäksi nuorilta puuttuu kokemus oman talouden hallinnasta. Kulutusta korostava elämäntapa voi nuorilla johtaa ongelmiin rahataloudessa (Lehtinen & Leskinen, 2005). Täysi-ikäinen nuori voi velkaantua huomaamattaan: Rantala ja Tarkkala (2009) ovat tutkimuksessaan puhuneet piilovelkaantumisesta, jolla tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö ei kykene esimerkiksi yllättävissä elämäntilanteissa kieltäytymään luotonotosta. Raha-asioiden hoitoon voi siis nuorilla liittyä paljon tahatonta tietämättömyyttä, ymmärtämättömyyttä ja kokemattomuutta. Suhtautuminen kuluttamiseen ja rahankäyttöön ei kuitenkaan ole nuorilla pysyvää, vaan voi muuttua iän myötä. Ahavan ja Palojoen (2004: 376) tutkimuksessa nuoret mieltävätkin järkevän ja vastuullisen kuluttajuuden liittyvän aikuisuuteen.

Kyvykkyys hoitaa omaa talouttaan nähdään tänä päivänä yhtenä keskeisenä elämäntaitona ja se onkin monen toiminnan keskiössä kuluttajan arjessa. Valmiudet taloudelliseen osaamiseen pitää saavuttaa mahdollisimman varhain, jo ennen kuin nuoret sitoutuvat taloudellisiin sopimuksiin ja tekevät taloudellisia päätöksiä (Lusardi et al., 2010: 376). Taloudellisen osaamisen ja sen edistämisen merkitys erityisesti lapsille ja nuorille onkin tunnistettu laajasti eri maissa. Muun muassa opetusala, viranomaiset ja järjestöt ovat kehittäneet opetus-, kasvatus- ja valistusohjelmia kuluttajien talousosaamisen edistämiseen (ks. Peura-Kapanen & Lehtinen, 2011). Lisäksi esimerkiksi Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD (2005, 2008, 2009, 2012) on julkaissut useita aloitteita ja määritellyt tavoitteita ja suosituksia talouskasvatukseen.

Kuluttajien taloudellisesta osaamisesta tiedetään tällä hetkellä Suomessa vähän (ks. Peura-Kapanen & Raijas, 2009), ja siksi aiheesta tarvitaan tutkittua tietoa. Varsinkaan nuorten taloudellista osaamista ei ole Suomessa tutkittu. Tämän takia nuorten taloudellista osaamista on tarkoituksenmukaista lähteä tutkimaan kuuntelemalla nuorten omaa tulkintaa taloudellisen osaamisen sisällöstä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on esitellä nuorten omia näkemyksiä taloudellisen osaamisen sisällöstä ja merkityksestä heidän arjessaan. Tutkimusaihetta tarkastellaan subjektiivisesta näkökulmasta, jota ei nuorten taloudellisen osaamisen aiemmassa tutkimuksessa ole juurikaan hyödynnetty. Nuorten näkökulman avulla voidaan parhaiten paljastaa nuorten taloudellisen osaamisen erityispiirteet. Tällä tavoin saadaan uutta tietoa ja ymmärrystä nuorten taloudellisesta osaamisesta ja siihen liittyvistä mahdollisista haasteista.

Artikkelissa esitellään seuraavaksi taloudelliseen osaamiseen sekä sen käsitelmääritykseen ja taustalla vaikuttaviin tekijöihin liittyvää tutkimusta. Tämän jälkeen kuvataan tutkimuksen metodologia ja tutkimuksen toteutus. Seuraavaksi esitellään tuloksia empiirisen aineiston analyysistä. Lopuksi esitetään tulosten pohjalta johtopäätöksiä, joita peilataan nuorten taloudelliseen toimintaympäristöön.

TALOUDELLISEN OSAAMISEN KÄSITTEEN MÄÄRITTELY JA AIEMPI TUTKIMUS

Tämän jakson aluksi käymme läpi taloudellisen osaamisen määrittelyä. Suomalaisesta ja kansainvälisestä aiemmasta tutkimuksesta sekä viranomaistyöstä puuttuu yksiselitteinen, jaettu määrittely taloudellisesta osaamisesta. Sen sijaan taloudellisen osaamisen tavoitteista on eri toimijoiden kesken päästy varsin hyvin yksimielisyyteen. (Peura-Kapanen & Lehtinen, 2011).

Englanninkielisessä kirjallisuudessa taloudelliseen osaamiseen viitataan useimmiten termeillä taloudellinen kyvykkyys, *financial capability* tai taloudellinen lukutaito, *financial literacy*. *Financial capability* -käsitettä suositetaan Isossa-Britanniassa, *financial literacy* on puolestaan yleinen Pohjois-Amerikassa ja Keski-Euroopassa. SEDI:n (2004) mukaan *financial capability* on *financial literacy* -käsitettä laajempi, sillä ensiksi mainittu sisältää taidon ja tietämyksen lisäksi myös vastuullisen ja asiantuntevan käyttäytymisen. Lisäksi se huomioi taloudellisen osaamisen eri kehitysvaiheet eli näkee taloudellisen osaamisen kehittyvän elinikäisen oppimisen jatkumona sen sijaan, että tekisi karkean kahtiajaon taloudellisen lukutaidon ja lukutaidottomuuden välillä. (SEDI, 2004: 5–6). OECD:n (2012) PISA-tutkimuksessa¹ taloudelliseen osaamiseen katsotaan kuuluvan taloudellisten käsitteiden tietämys ja ymmärtäminen sekä taidot, motivaatio ja itseluottamus hyödyntää tätä tietämystä ja ymmärrystä tehokkaassa päätöksenteossa talouden eri tilanteissa ja ympäristöissä. Tämän osaamisen nähdään mahdollistavan taloudelliseen toimintaan osallistumisen ja parantavan yksilöiden ja yhteiskunnan taloudellista hyvinvointia. (OECD, 2012: 13).

Taloudellisen osaamisen yhtä osaa, taloudellista tietämystä, *financial knowledge*, on määriteltävä erikseen. Esimerkiksi Hustonin (2010) mukaan taloudellinen osaaminen muodostuu taloudellisesta tietämyksestä ja taidosta soveltaa sitä. Tietämyksellä viitataan tietoon taloudellisista käsitteistä ja tuotteista, ja soveltamisella tarkoitetaan kykyä ja varmuutta hyödyntää tätä tietoa (Huston, 2010: 306–307). Johnson ja Sherraden (2007) määrittelevät taloudellisen tietämyksen ja taitojen lisäksi tärkeäksi taloudellisen osaamisen alueeksi pääsyn taloudellisiin palveluihin ja mahdollisuuksiin. Cutler ja Devlin (1996: 33) puolestaan näkevät taloudellisen osaamisen koostuvan kahdesta komponentista: taloudellisesta tietämyksestä ja taloudellisesta itsevarmuudesta, jolla tarkoitetaan kuluttajan käsitystä omista taloustaidoista. Kuluttajilla voi tosin joskus olla hyvinkin totuudenvastaiset käsitykset omista taloustaidoista sekä taipumusta ali- tai yliarvioida omaa osaamista (Lusardi, 2011: 18).

Taloudellista osaamista voidaan tarkastella sekä objektiivisesta että subjektiivisesta näkökulmasta. Objektiivisen lähestymistavan mukaan taloudellinen osaaminen voidaan määritellä kotitalouden tulojen, varallisuuden, lainamäärän, säästöjen ja sijoitusten sekä talouden faktatietojen hallinnan perusteella. Subjektiivinen taloudellinen osaaminen tarkoittaa kuluttajan omaa käsitystä taloutensa hallinnasta. Kuluttaja voi toisinaan olla tietämätön taloustietämyksestään ja -taidoistaan ja kykenemätön hyödyntämään niitä. Objektiivinen tulkinta ja subjektiivinen näkemys taloudellisesta osaamisesta

¹ PISA on OECD:n arviointiohjelma, jossa kerätään tietoa 15-vuotiaiden nuorten osaamisesta lukutaidossa, matematiikassa ja luonnontieteissä (OECD 2012).

voivat siten olla ristiriidassa keskenään. (Leskinen & Raijas, 2005: 17). Müllerin ja Weberin (2010: 11) tutkimuksen mukaan oma arvio taloudellisesta osaamisesta kuitenkin yleensä korreloi positiivisesti ja vahvasti objektiivisesti mitattujen taloustaitojen kanssa. Agnewin ja Szykmanin (2005: 69) tutkimuksen mukaan kuluttajilla, jotka tarvitsisivat eniten tukea taloudelliseen osaamiseen, on heikoimmat käsitykset omasta taloudellisesta tietämyksestään suhteessa muihin.

Taloudellinen osaaminen ilmenee luonnollisesti vasta toiminnassa. Hilgertin et al. (2003) tutkimuksen mukaan taloudellinen tietämys ja taloudellinen käyttäytyminen korreloivat keskenään, mutta korrelaation suunnasta ei ole täyttä varmuutta. Joissain tapauksissa hyvä taloudellinen tietämys johtaa asiantuntevaan ja menestyksekkääseen taloudelliseen käyttäytymiseen, mutta tietämys voi myös kasvaa kokemusten kautta. Korrelaatiosuhteen suuntaan vaikuttavat myös henkilökohtaiset seikat, kuten koulutus, perhe tai asenteet. (Hilgert et al., 2003: 311–312).

Kuten edellä esitetystä käy ilmi, taloudellisen osaamisen käsitteenmäärittely on ollut hyvin kirjavaa, sisältäen tietoja, taitoja, toimintaa ja sisäisiä tuntemuksia. Selkeämpi ja laajasti jaettu ymmärrys ilmiöstä käsitteellisellä tasolla auttaisi paitsi tutkijoita myös kuluttajia ja yhteiskunnan muita toimijoita ymmärtämään taloudellisten asioiden merkitystä eri elämänvaiheissa ja -tilanteissa (Remund, 2010).

Seuraavaksi esitellään aiemman tutkimuksen tuloksia nuorten taloudellisesta osaamisesta.

Nuorten talousosaamista on tutkittu erityisesti anglosaksisissa maissa, jossa sitä on myös pyritty määrittelemään (Cutler & Devlin, 1996; SEDI, 2004; Atkinson et al., 2006; Huston, 2010; OECD, 2012). Tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi nuorten talouden hallinnan käytännöt ja taloudellinen käyttäytyminen, kuten nuorten säästämissä käyttäytymiseen vaikuttavat tekijät (Erskine et al., 2006; Friedline et al., 2011) sekä taloudellisen tietämyksen yhteys luoton käyttöön ja velkaantumiseen (Lachance et al., 2006; Norvilitis et al., 2006; Robb & Sharpe, 2009). Ngan et al. (2010) tutkimuksen mukaan opiskeluala ja koulutuksen määrä vaikuttavat nuorten tietämykseen finanssituotteista sekä talousasioista yleisesti. Nuorten kuluttamista tutkineet Penman ja McNeill (2008) havaitsivat nuorilla huolettoman asennoitumisen luotonottoon (ks. myös Lehtinen & Leskinen, 2005). Varcoen et al. (2010) pitkittäistutkimuksen mukaan nuoria kiinnostavat rahaan ja talouden hoitoon liittyvistä aiheista auton hankinta, luoton käyttö, budjetointi ja säästäminen.

Myös talousopetuksen ja taloudellista osaamista edistävien opetusohjelmien vaikuttavuutta ja hyödyllisyyttä on tutkittu. Tutkimustulokset ovat olleet ristiriitaisia: opetuksen on todettu olleen hyödyttömiä taloudellisen osaamisen kannalta (Cole & Shastry, 2010; Jump\$tart Coalition, 2006; Mandell & Klein, 2009), mutta opetuksella on myös esitetty olleen myönteisiä vaikutuksia (Bernheim et al., 2001; Varcoe et al., 2005; Walstad et al., 2010). Taloudellisen osaamisen taustalla on vaikuttamassa useita eri tekijöitä, jotka on tarpeen tunnistaa talousopetusta suunniteltaessa. Taloudellisten resurssien määrä ja taloudellisten instituutioiden tuntemus voivat vaikuttaa nuoren kykyyn omaksua ja hyödyntää talousopetuksessa tarjottavaa informaatiota. Nuoren voi olla

vaikea syvällisesti ymmärtää taloudellisia asioita ainoastaan teorian valossa, mikäli hänellä ei ole käytännön kokemusta opetuksessa käsiteltävistä asioista eikä mahdollisuutta käytännössä kokeilla esimerkiksi finanssipalveluita. (Johnson & Sherraden, 2007: 125). Hustonin (2010: 310) mukaan taloudellista osaamista voidaan opetuksessa edistää parhaiten huomioimalla kohderyhmän demografiset tekijät, elämäntilanne ja oppimistyyli.

Autio (2006) on tarkastellut suomalaisnuoria kulutusyhteiskunnan toimijoina. Nuorilla kuluttaminen ja rahankäyttö ilmenevät jatkuvana kamppailuna itsekontrollin ja nautintojen välillä. Kontrolloitu ja maltillinen kulutus näyttyy kuitenkin nuorille eräänlaisena hyveenä. (Autio, 2006). Jyringin et al. (2012) mukaan suomalaiset nuoret kokevat oman kuluttamisensa olevan pääosin välttämätöntä eli sellaista, josta juurikaan ei voi tinkiä. Penmanin ja McNeillin (2008) mukaan nuoret näkivät hedonistisen kuluttamisen itselleen sallittuna palkintona suoritetusta työstä tai opiskelusta. Ahavan ja Palojoen (2004) tutkimuksessa 14–15-vuotiaat nuoret kokivat kouluopetuksen korostavan kuluttamista tuhlauksena ja säästämistä vastuullisena rahankäyttötapana.

Tässä tutkimuksessa taloudelliseen osaamiseen määritellään kuuluvan sekä tietämys, taidot että vastuullinen taloudellinen käyttäytyminen, jotka sisältyvät Atkinsonin et al. (2006) taloudellisen osaamisen jaotteluun. He ovat hyödyntäneet jaottelua Iso-Britanniassa eri-ikäisillä, pyrkien kokonaiskäsitykseen maan kansalaisten taloudellisen osaamisen tasosta. OECD:n selvityksessä myös Atkinson ja Messy (2011) vertailivat 18 eri maan taloudellista osaamista kartoittavia tutkimuksia, joista suurin osa sisälsi kysymyksiä Atkinsonin et al. (2006) tutkimuksen pohjalta. Käytetyn jaottelun toimivuus on siis testattu varsin laajasti. Atkinson et al. (2006: 8-9) jakavat kuluttajien taloudellisen osaamisen (*financial capability*) neljään osa-alueeseen, jotka liittyvät hyvin käytännönläheisesti rahan käyttöön eri aikajäniteillä. Osa-alueet ovat raha-asioiden hallinta (*managing money*), oman talouden suunnittelu (*planning ahead*), finanssituotteiden valitseminen (*choosing products*) sekä ajan tasalla pysyminen (*staying informed*). Atkinsonin et al. (2006: 8-9) mukaan yksilön ei välttämättä tarvitse hallita täydellisesti kaikkia osa-alueita, vaan hän voi olla taitava jollakin osa-alueella, mutta kokematon jollakin muulla. *Raha-asioiden hallinnalla* tarkoitetaan oman päivittäishankintojen tekemistä ja lyhyen tähtäimen taloudellista suunnittelua. Menojen tasapainottaminen tuloihin, eli menoihin varautuminen sekä tulojen seuraaminen ja budjetointi, ovat olennainen osa päivittäistalouden hoitoa. *Oman talouden suunnittelu* pitää sisällään tulevaisuuteen varautumisen esimerkiksi riskien varalta. Talouden suunnitteluun liittyy lisäksi etukäteissästäminen isoihin hankintoihin sekä varautuminen esimerkiksi eläkeikään tai yllättäviin menoihin. Markkinoilla tarjoilla olevien *finanssituotteiden tunteminen ja itselle sopivien tuotteiden valitseminen* on kolmas taloudellisen osaamisen alue. Tähän osa-alueeseen liittyy informaation kerääminen finanssituotteista, tuotteiden ominaisuuksien ja kustannusten vertailu sekä tuotteisiin liittyvien riskien tunnistaminen. Viimeinen osa-alue, *ajan tasalla pysyminen*, viittaa talousasioiden seuraamiseen ja talouden tapahtumien vaikutusten liittäminen omaan talouteen. Tähän alueeseen kuuluu myös tietolähteiden tunteminen taloudellisissa ongelmatilanteissa. (Atkinson et al., 2006: 17–18). Nämä taloudellisen osaamisen kategoriat kattavat laajasti rahan käyttöön ja talouden hallintaan tarvittavan osaamisen.

METODOLOGIA

Tutkimuksessa selvitetään 15–20-vuotiaiden nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta. Tutkimuksessa keskitytään tutkimaan ensiksi sitä, mitä nuorten mielestä tarkoittaa ja käytännössä merkitsee taloudellinen osaaminen. Toiseksi selvitetään sitä, miten nuorten mielestä taloudellinen osaaminen ja osaamattomuus ilmenevät. Analyysissa hyödynnetään Atkinsonin et al. (2006) taloudellisen osaamisen jaottelua ja tutkitaan, miten nuorten käsitykset taloudellisesta osaamisesta vastaavat tämän jaottelun sisältöjä.

Tutkimusaineistona käytetään *Toimijat, kanavat ja tavat nuorten taloudellisen osaamisen edistämässä* -hankkeessa² lukioissa ja toisen asteen oppilaitoksissa kerättyä fokusryhmäkeskusteluaineistoa. Fokusryhmämenetelmässä aineisto kerätään vapaamuotoisissa ryhmäkeskusteluissa (ks. Barbour & Kitzinger, 1999; Morgan, 2001; Stewart et al., 2007). Tässä tutkimuksessa nuoria aktivoitiin keskustelemaan keskenään taloudellisesta osaamisesta sekä eri tahojen vastuurooleista sen edistämässä ja ylipäänsä taloudellisen osaamisen edistämisen tavoista. Ryhmäkeskustelujen sisältö suunniteltiin etukäteen pääteemoittain, liiallista yksityiskohtaisuutta välttäen. (ks. Luukkanen, 2012). Keskusteluissa käsiteltiin muitakin aihealueita, mutta tässä artikkelissa keskitymme tarkastelemaan vain nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta.

Tutkimusaineistoa kerättiin vuoden 2011 touko- ja lokakuuden välillä lukioissa ja toisen asteen oppilaitoksissa eri puolilla maata. Oppilaitokset valittiin tutkimushankkeen johtoryhmän jäsenten kontaktien avulla. Oppilaitokset olivat erityyppisiä ja erikokoisia. Mukaan valittiin oppilaitoksia, joissa lukio-opintojen lisäksi oli myös ammatillista koulutusta, sillä tutkimukseen haluttiin mukaan koulutaustaltaan erilaisia nuoria. Keskusteluryhmiin saatiin kuitenkin vain vähän muita kuin lukiolaisia. Keskusteluja vedettiin viidessä oppilaitoksessa neljällä paikkakunnalla. Keskusteluryhmiä kertyi yhteensä 31 ja niihin osallistui yhteensä 177 nuorta. Tavoitteena oli saada kuhunkin keskusteluun kuusi nuorta, mutta aina tämä ei onnistunut. Vaikka tutkimuksen kohderyhmänä olivat 15–20 -vuotiaat nuoret, yhdessä toisen asteen oppilaitoksessa osa tutkimukseen osallistuvista oli yli 20-vuotiaita.

Fokusryhmäsessiot aloitettiin nuorten pareittain käymillä keskusteluilla, joissa nuoret saattoivat rauhassa pohtia nuorten taloudellista osaamista ja orientoitua keskusteluun. Parikeskusteluiden jälkeen aiheesta jatkettiin keskustelua ryhmässä kahden tutkijan ohjaamana.

Ryhmäkeskusteluiden tavoitteena oli selvittää nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta. Keskustelurungon suunnittelussa hyödynnettiin projektiivisiä tekniikoita, joissa käytetään epäsuoria kysymyksiä (Will et al., 1996: 43). Projektiivisiä tekniikoita käytetään, jos on syytä olettaa, että

² Kuluttajatutkimuskeskus ja Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu toteuttivat vuosina 2011–2012 tutkimushankkeen 'Toimijat, kanavat ja tavat nuorten taloudellisen osaamisen edistämässä' (TOKATA). Tutkimushankkeen päätavoitteena oli kehittää käytännön työkaluja nuorille ja taloudellisen toimintaympäristön kaikille toimijoille nuorten taloudellisen osaamisen edistämiseen. Tutkimushankkeeseen osallistuvat rahoittavina osapuolina Kuluttajatutkimuskeskus, Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu, Finanssialan Keskusliitto, Pörssisäätiö, Suomen Pankki, Tapiola, Turva ja Tekes. Nämä tahot muodostivat hankkeen johtoryhmän.

keskustelijat eivät halua tai osaa vastata suoriin kysymyksiin, joissa käsitellään esimerkiksi syitä omalle käyttäytymiselle tai asenteille tai eri asioiden merkitystä heille itselleen. Tekniikoiden avulla pyritään välttämään järjestyneitä tai sosiaalisesti hyväksyttävää vastauksia. (Aaker et al., 2007: 204). Näiden tekniikoiden hyödyntämistä pidettiin perusteltuna, jotta nuoret saatiin avoimesti kertomaan ajatuksistaan ja näkemyksistään. Taloudellisen osaamisen määrittelemiseksi nuoria pyydettiin muun muassa kuvailemaan henkilöä, jolla on hyvät taloustaidot ja joka on hyvä raha-asioiden hallinnassa sekä henkilö, jolla on huonot taloustaidot ja joka on huono raha-asioiden hallinnassa. Tehtävässä sovellettiin ns. *third person* -tekniikkaa, jossa keskustelijoita pyydettiin kuvaamaan maan sivullisena henkilönä jonkun toisen ajattelua ja toimintaa. Tällä tavoin nuoret pyrittiin saamaan heijastamaan omia mielipiteitään ja asenteitaan kuvitteelliseen henkilöön ja paljastamaan näin omat näkemyksensä. (Aaker et al., 2007: 208).

Puolentoista tunnin pituiset keskustelut etenivät ajankäytöllisesti melko joustavasti ryhmän keskusteluinnoituksen mukaan. Kaikissa keskusteluissa edettiin tutkimukseen osallistuneiden nuorten ehdoilla ja usein asioita käsiteltiin sitä mukaa, kun haastateltavat toivat niitä itse esille. Tutkijat joutuivat kuitenkin pitkälti ohjaamaan keskusteluja ja haastateltavat osoittivat puheensa useimmiten enemmänkin tutkijoille kuin toisilleen. Tämä on Morganin (2001: 147) mukaan luonnollista tilanteessa, jossa tutkimukseen osallistujat eivät koe keskustelunaihetta itselleen kovin läheiseksi tai helpoksi.

Keskustelut nauhoitettiin ja aineiston keruun jälkeen ne litteroitiin. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä lähes 500 sivua. Fokusryhmäkeskusteluaineisto koodattiin hyödyntäen Atkinsonin et al. (2006) taloudellisen osaamisen jaottelua. Koodaus on osa analyysiprosessia, jossa erotellaan ja liitetään yhteen kerätyn aineiston osia. Koodit ovat merkintöjä, joita annetaan tietyille merkitysyksiköille, ja niiden avulla voidaan kategorisoida haluttuja tutkimuksessa esiin nousevia teemoja. (Miles & Huberman, 1994: 56–57). Aineistoista etsittiin sisältöanalyysin tavoin tutkittavan aiheen kannalta olennaisia asioita sekä tarkasteltiin aineistossa toistuvia ilmiöitä. Tulosten havainnollistamiseksi raportoinnin yhteydessä esitetään sitaatteja keskusteluaineistoista.

Aineiston laatu pyrittiin varmistamaan mm. suunnittelemalla huolellisesti etukäteen keskustelurunko sekä varmistamalla toteutusta edistävät olosuhteet, kuten tilat ja laitteiden toimivuus. Aineistonkeruutilanteissa oli käytössä useampia nauhureita, jotta kaikki keskustelut saatiin tallennettua. Seuraavaksi otamme kantaa tutkimusaineiston laatuksikysymyksiin. Miles ja Huberman (1994) määrittävät tutkimuksen laadulle viisi standardia. (1) Ensimmäinen kriteeri on *tutkimuksen objektiivisuus ja todennettavuus*, jonka pyrimme tässä tutkimuksessa ottamaan huomioon kaikkia vaiheita koskevalla avoimuudella. Halusimme antaa nuorten vapaasti kertoa ajatuksistaan taloudellisesta osaamisesta. Aineiston analysoinnissa pyrimme ottamaan huomioon eri selitysvaihtoehtoja tulkittavalle ilmiölle. (2) Toinen kriteeri, *reliabiliteetti*, viittaa vakauteen ja johdonmukaisuuteen läpi tutkimusprosessin. Sekä tutkimusmenetelmä että tutkijoiden rooli on pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti aineiston keruun yhteydessä. (3) *Sisäinen validiteetti ja autenttisuus* viittaavat tutkimuksen totuusarvoon eli siihen, ovatko tutkimuksen tulokset järjeviä ja uskottavia. Tutkimukseen osallistuvilla nuorilla painotettiin

haastattelutilanteen aluksi, ettei heidän esittämiään ajatuksia jälkikäteen henkilöidä heihin, eivätkä heidän näkemyksensä ja haastattelun aikana käydyt keskustelut millään lailla vaikuta heidän koulussa tapahtuvaan arviointiin. Tällä pyrittiin varmistamaan, että haastateltavat olisivat mahdollisimman avoimia ja rehellisiä puheissaan. (4) *Ulkoinen validiteetti* viittaa tutkimuksen merkitykseen, yleistettävyyteen ja siirrettävyyteen laajempaan mittakaavaan. Vaikka laadullisen tutkimuksen luonteeseen ei kuulu yleistettävyyteen pyrkiminen, havaittiin 31 fokusryhmäkeskustelussa samojen teemojen alkavan toistua, jolloin aineiston voitiin katsoa saturoituneen. (5) Viimeisenä kriteerinä on *tutkimuksen hyödyntäminen ja sovellettavuus*. Tutkimuksen tulokset ovat julkisia ja siten vapaasti hyödynnettävissä. Tutkimuksen voidaan nähdä kasvattavan tietoisuutta siitä, mitä nuoret itse näkevät taloudellisen osaamisen sisältävän, mikä puolestaan tarjoaa tietoa taloudellisen ympäristön toimijoille, jotka haluavat edistää nuorten taloudellista osaamista. (Miles & Huberman, 1994: 277–279).

EMPIIRISIÄ TULOKSIA TALOUDELLISESTA OSAAMISESTA NUORTEN NÄKÖKULMASTA

Nuorten esille tuomia näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta jaoteltiin Atkinsonin et al. (2006) luokittelun mukaisesti. Seuraavaksi kuvaamme hyvää ja huonoa talousosaamista yksityiskohtaisesti siten kun ne nuorten keskusteluissa tulivat esille.

Arjen menojen ja tulojen hallinta

Päivittäistalouden hoidossa nuoret määrittivät hyvän taloudellisen osaamisen pitävän sisällään menojen ja tulojen seuraamisen jonkinlaisen menopäiväkirjan muodossa. Tässä oli ensiksi kyse rahan riittävyyden seuraamisesta ja toiseksi laskujen maksamisen hallitsemisesta. Keskustelussa mukana ollut tyttö ilmaisi tämän näin:

maksaa laskut ajallaan ja hallitsee sitä rahankäyttöä sillä lailla et on jonkun näkösen toimintasuunnitelma päässä et ei voi ostaa joka päivä kalliita tuotteita vaan se priorisoi sitä että mitä tarvitsee ja mitä haluaa et suhteuttaa sen siihen mihin on varaa (tyttö 18v.)

Nuorten mielestä hyvin taloutensa hallitseva osaa sopeuttaa menot tuloihinsa, priorisoida tarpeiden tyydytystään sekä kiinnittää huomiota hinta-laatusuhteeseen esimerkiksi vaate- ja kodinkonehankinnoissa. Konkreettisista osaavista käytännöistä mainittiin esimerkkeinä ostoslistan käyttäminen sekä luotettavien ostospaikkojen valitseminen. Taloudellisesti osaavaan henkilöön liitettiin muun muassa pihitys, tarkkuus, määrätietoisuus ja järjestelmällisyys raha-asioiden suhteen, joita kaikkia pidettiin hyvinä ominaisuuksina (vrt. Autio, 2006).

Vanhempien tuen nähtiin vaikuttavan myönteisesti taloustaitoihin (vrt. Thuneberg et al., 2011). Hyvän talousosaajan ajateltiin saaneen paljon tietoa vanhemmiltaan. Tämän takia nähtiin hyvänä, etteivät vanhemmat eristä lapsiaan perheen yhteisestä ja omasta rahankäytöstä ja käytännön taloudellisista toimista, vaan ottaisivat lapset mukaan pankkiasiointiin, laskujen

maksamiseen tai ostosten tekoon samalla selittäen, miksi eri tilanteissa toimitaan tietyllä tavalla. Nuoret näkivät tärkeänä, että vanhemmat tekemisen kautta opettavat nuorille raha-asioiden hoitamista, eivätkä hoida asioita heidän puolesta. Tästä kertoo oheinen lainaus:

...vanhemmat voi hoitaa sun puolesta, niin et sä varmaan kyl siinä vaiheessa mitään opikaan. Että jos sä itse haluat oppia ja sun vanhemmat haluaa antaa sun oppia, niin musta se on kaikkein paras yhtälö. (Tyttö 17v.)

Taitava talousosaaminen yhdistettiin lisäksi muun muassa henkilön opiskelualaan tai ammattiin (vrt. Nga et al., 2010). Hyviä talousosaajia olivat esimerkiksi liiketalouden opiskelijat sekä pankkitoimihenkilöt, yrittäjät ja taloustiedon opettajat. Muutamalle hyvä talousosaaja oli oma äiti: äitien katsottiin kantavan kokonaisvastuuta perheen taloudesta ja osaavan hoitaa hyvin usein tapahtuvat hankinnat, kuten ruokaostokset.

Tuhlaaminen ja heräteostosten tekeminen mainittiin esimerkkeinä huonosta päivittäistalouden hoidosta (vrt. Autio, 2006). Huonoon talousosaamiseen katsottiin liittyvän rahan käyttö turhanpäiväisiin ja ei-välttämättömiin hyödykkeisiin sillä tavoin, että rahat eivät riittäneet pakollisiin ja säännöllisesti maksettaviin laskuihin, kuten vuokraan ja sähkөөn. Tähän keskusteluun liittyi paljon paheksuvaa moralisointia.

Varautuminen tulevaan

Hyviin taloustaitoihin kuuluvaksi nuoret näkivät sisältyvän usein säästämisen ja pitkän tähtäimen taloudellisten suunnitelmien tekemisen. Hyvän talousosaajan nähtiin osaavan varautua tulevaisuuteensa siten, että selviytyisi oman taloudellisen tilanteen mahdollisesti huonontuessa. Tästä kertoo oheinen lainaus:

ja sit ois hyvä jos sille jää ylimääräistä niin se vois vaikka sijoittaa ne rahat et ois sit tulevaisuudessaki rahaa jos tulee et ei ookaan rahaa sit (tyttö 18v.)

Pitkän tähtäimen suunnittelun korostettiin ulottuvan viikkoa tai kuukautta pidemmälle. Hyviin taloustaitoihin katsottiin kuuluvan ylimääräisen rahan sijoittaminen pahanpäivän varalle esimerkiksi rahastoihin. Muutamat keskustelivat tulevaisuuteen varautumisessa eläkesäästämisestä, mutta totesivat myös, että eläkeasioiden miettiminen tulee ajankohtaiseksi todennäköisemmin vasta opiskelujen jälkeisessä työelämässä.

Velkaantumiseen suhtauduttiin ristiriitaisesti. Muutama nuorista suhtautui velanottoon lähtökohtaisesti kielteisesti haluten ehdottomasti välttää velkaantumista. Velkaantuminen nähtiin usein seurauksena huonoista taloustaidoista. Osa kuitenkin tunnisti velan ottamisen välttämättömyyden tiettyjen suurten hankintojen kohdalla. Lainanottoa pidettiin hyväksyttävänä, jos tulot ovat säännölliset ja varmat, jolloin lainan takaisinmaksu onnistuu. Osa haastateltavista pohti hyvän taloustaitajan osaavan lainanoton yhteydessä miettiä lainansa takaisinmaksukykyä. Velkaantumiseen liittyi paljon moralisoivaa puhetta, kuten oheinen lainaus osoittaa:

ei varmaan säästä ollenkaan ajattelee vaan nykyhetken kannalta just et ei kato tulevaisuuteen ottaa just niitä et nyt tarvii rahaa ottaa pikavippejä eikä sitä seurausta (poika 18v.)

Tarpeeton velkaantuminen ja harkitsematon lainanotto nähtiin yksiselitteisesti huonoina taloustaitoina. Nuorten mielestä huono talousosaaja suhtautuu velkaantumiseen kevytmielisesti eikä ymmärrä velkaantumisen riskejä, vaan voi jopa lyhentää lainaa uudella lainalla. Lisäksi talouden suunnittelemattomuus ja lyhytnäköinen suhtautuminen tulevaisuuteen nähtiin esimerkkinä huonosta taloudellisesta osaamisesta. Huono talousosaaja yhdistettiin sosiaaliturvan varassa elämiseen: hänen ajateltiin tukeutuvan esimerkiksi sosiaaliturvaan säästämisen sijaan.

Finanssituotteiden ymmärtäminen

Finanssituotteiden tuntemiseen ja valintaan liittyen hyvän taloustaitajan nähtiin tietävän erilaisista säästämistavoista ja sijoituskohteista (Atkinsonin et al., 2006). Säästäminen nousi nuorten puheessa usein esille asiana, josta haluttiin lisää tietoa ja josta he olivat kiinnostuneita. Esimerkkeinä säästämiseen ja sijoittamiseen liittyvästä toiminnasta nuoret mainitsivat oman asunnon hankinnan, eläkesäästämisen, suurten yritysten osakkeiden hankkimisen ja rahastosijoittamisen. Nuoret erottivat säästämisen ja sijoittamisen toisistaan. Osa näki hyvän talousosaajan säästävän kuukausipalkastaan aina tietyn osan kuitenkin niin, että arkielämiseen jää rahaa. Osa haastateltavista suhtautui varauksellisesti sijoittamiseen, sillä he näkivät siihen liittyvän suuria taloudellisia riskejä. Heidän mukaansa hyvä talousosaaja välttää sijoittamista, eivätkä he itse ainakaan vielä uskaltaisi sijoittaa rahojaan osakkeisiin. Säästämiseen vastaavanlaisia riskejä ei nähty liittyvän. Parhaana tulevaisuuteen varautumistapana pidettiin säästämistä säästötileille, joista rahat tarpeen tullen olisivat varmasti ja helposti saatavilla omaan käyttöön. Osa nuorista oli jokseenkin yllättäen varsin konservatiivisia ja varovaisia tällä taloudellisen käyttäytymisen alueella.

Hyvään taloustaitajaan yhdistettiin hyvä tietämys talousasioista. Hänen todettiin ymmärtävän erilaisia korkoja sekä osaavan vertailla erilaisia tapoja säästää. Ylipäänsä vaihtoehtojen tunteminen ja ymmärtäminen sekä itselleen parhaiden vaihtoehtojen löytäminen nousivat keskusteluissa esille. Hyvällä talousosaajalla ajateltiin olevan käytössä erilaisia pankkitilejä eri käyttötarkoituksiin. Käytännön kokemuksen nähtiin kasvattavan taloudellista osaamista. Jotkut erottivat talousasioiden hallinnan käytännön osaamisesta, jota korostettiin talousasioiden tietämistä hyödyllisempänä.

Huonon taloustaitajan nuoret näkivät suhtautuvan välinpitämättömästi erilaisiin valintatilanteisiin:

ei mieti sitä miten käyttää rahaa ja esimerkiks ei tutustu vaihtoehtoihin tai ei välitä pahemmin esim minne tallettaa rahansa millaselle tilille ja on sen takia aika helposti johdateltavissa (tyttö 16v.)

Tällaisella riskikäyttäytymisellä nähtiin olevan huonoja seuraamuksia. Yhtenä kielteisenä seurauksena huonoista taloustaidoista otettiin esille maksamattomista laskuista aiheutuva maksuhäiriömerkintä. Vaikka riskejä

sijoittamisen yhteydessä korostettiin, ei riskeihin varautumista muuten otettu esille esimerkiksi vakuutusten muodossa. Tosin jotkut näkivät huonon talousosaajan laiminlyövä vakuutusten ottamisen.

Tietolähteiden tunteminen

Yleisten talouteen liittyvien asioiden, käsitteiden ja tahojen tunteminen liitettiin hyviin taloustaitoihin. Tähän yhdistettiin myös se, että osaa lukea sanomalehtien talousuutisia ja ymmärtää talouselämän tapahtumia sekä kykenee keskustelemaan taloudellisista asioista:

pystyt lukeen hesarii ja sit siin kerrotaan näistä kriiseistä ja muuta niin sit ymmärtää ne hyvin ja sit on ehkä oma mielipide näistä asioista (poika 16v.)

Talouden ajankohtaisten asioiden seuraaminen eli jatkuva aktiivinen omien tietojen päivittäminen nousi esille nuorten puheessa. Hyvän talousosaajan nähtiin osaavan hakea tietoa ongelmatilanteissa ja tietävän, mistä ja miten informaatiota löytää. Hyvän talousosaamisen merkkeinä nähtiin myös, että on ylipäättään kiinnostunut taloustiedosta ja kuluttamiseen liittyvästä tiedosta, on itse aktiivinen hakemaan tietoa ja osaa hyödyntää näitä tietoja ja taitoja arkielämässään. Nuoret korostivat usein oman aloitteellisuuden merkitystä taloustaitojen kehittämisessä ja osaamisen karttumisessa.

Huono taloudellinen osaaminen ilmenee nuorten mukaan esimerkiksi siten, ettei henkilö pyri konsultoimaan muita tahoja tai hakemaan neuvoa ja tietoa taloudellisissa valinnoissa, vaan toimii impulsiivisesti tunteiden johdattamana, lyhytjänteisesti ja kenties järjen vastaisestikin. Huonon talousosaajan ei ajateltu ymmärtävän rahan merkitystä eikä hänen nähty juurikaan pohtivan omaa rahatalouttaan.

Taloudellinen osaaminen nuoren näkökulmasta

Taloudellinen osaaminen nuoren näkökulmasta näyttäytyy konkreettisimmin menojen ja tulojen tasapainottamisena arjessa. Nuorten puheessa ilmeni usein myös tulevaisuuteen varautuminen ja säästäminen osana taloudellista osaamista. Atkinsonin et al. (2006) taloudellisen osaamisen jaottelun kahta ensimmäistä kategoriaa käsiteltiin keskusteluryhmissä eniten, kun taas kolmatta ja neljättä kategoriaa, finanssituotteiden tuntemista ja ajan tasalla pysymistä osana taloudellista osaamista, nuoret sivusivat ryhmäkeskusteluissa harvemmin oma-aloitteisesti.

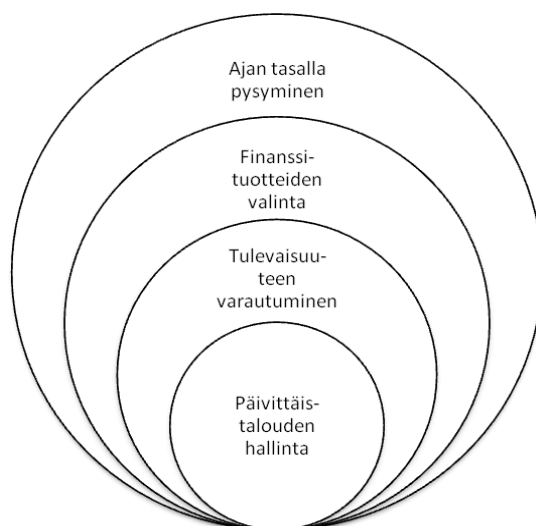
Taloudellisen osaamisen kehittämisessä nuoret mainitsivat itselleen tärkeimmiksi ja läheisimmiksi tietolähteiksi koulun, kodin ja median. Niiden koettiin parhaiten voivan vaikuttaa nuoren käsityksiin ja mielipiteisiin taloudellisista asioista. Myös pankit mainittiin usein tietolähteenä. Sen sijaan viranomaisten ja yhdistysten tunnettuus oli heikompaa. Nuorten voitiin nähdä suhtautuvan luottavaisemmin informaatioon, jonka he vastaanottavat heille tutusta lähteestä tai entuudestaan tutulta taholta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa selvitettiin nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta ja sen ilmenemisestä. Nuoret määrittelivät taloudellisen osaamisen hyvin konkreettisesti tietämyksenä ja taitoina. Määrittelystä oli tunnistettavissa Atkinsonin et al. (2006) jaottelun taloudellisen osaamisen kaikki osa-alueet. Nuorten näkökulmasta ja myös käytännön elämässä nämä alueet kuitenkin painottuvat eri tavoin. Taloudellisen osaamisen kolmas kategoria, finanssituotteiden tunteminen ja valinta, sekä neljäs kategoria, ajan tasalla pysyminen ja tietolähteiden tunteminen, nousivat keskusteluissa harvemmin esiin. Tämä voi tarkoittaa sitä, että nuoret eivät osaa näitä osa-alueita vielä liittää omaan elämäänsä. Nuorille oli luontevaa korostaa taloudellisessa osaamisessa heille läheisiä aiheita. Lisäksi Atkinson et al. (2006: 9) ovat todennet, että kuluttajan ei tarvitse hallita kaikkia neljää aluetta voidakseen olla osaava yhdellä tai useammalla alueella. Taloudellisessa osaamisessa ei siten ole kyse karkeasta jaosta osaamiseen ja osaamattomuuteen, vaan pikemmin elinikäisestä oppimisprosessista (SEDI, 2004: 6), jossa nuoret ovat oman oppimistaipaleensa alkumetreillä.

Finanssituotteiden tunteminen ja valitseminen eivät välttämättä vielä olleet ajankohtaisia nuorten elämässä. Kosketus finanssituotteisiin voi nuorilla hyvinkin rajoittua vain maksukortin käyttöön, eikä muita vaihtoehtoja vielä ole aktiivisesti mietitty. Neljäs kategoria eli ajan tasalla pysyminen ja tietolähteiden tunteminen nousivat ainoastaan muutamissa ryhmissä spontaanisti esiin. Keskusteluissa kävi ilmi, etteivät nuoret useinkaan tunteneet kovin hyvin taloudellisia tietolähteitä tai taloudellisen ympäristön toimijoita. Siten lienee luonnollista, että nuorten on hankala ryhtyä keskustelemaan itselle vieraasta aiheesta.

Keskusteluissa nuoret olivat kiinnostuneita ja kaipasivat enemmän tietoa säästämisestä ja sijoittamisesta sekä keinoja ja välineitä säästämis- ja sijoittamistavoitteiden toteuttamiseen. Voidaankin ajatella, että nuoret halusivat kasvattaa ymmärrystään säästämistavoista ja -muodoista, jotta he voisivat itse kehittää talousosaamistaan ja tulla taitaviksi raha-asioiden hoitamisessa. Sijoittamiseen nuoret suhtautuivat kaksijakoisesti. Yleisimmin sijoittaminen mainittiin kiehtovana asiana, jota mielellään haluttaisiin oppia lisää ja jota nuoret tulevaisuudessaan mielellään harjoittaisivat. Toisaalta muutamat eivät lainkaan halunneet yhdistää sijoittamista hyviin taloustaitoihin ja korostivat sijoittamisen liittyvän taloudelliseen riskikäyttäytymiseen. Negatiivista suhtautumista voidaan pitää ymmärrettävänä ajatellen viime vuosien taloudellisen epävarmuuden aikoja ja niihin liittyvää talouskriisien käsittelyä mediassa. Usein nuoret kuitenkin suhtautuivat sijoittamiseen asiana, joka ei ollut heidän elämässään vielä ajankohtainen, mutta johon he voisivat myöhemmin tarkemman perehtymisen jälkeen ryhtyä. Tämä on ymmärrettävää, sillä nuorilla ei välttämättä vielä useinkaan ole sijoittamiseen tarvittavia taloudellisia tai tiedollisia resursseja hallussaan. Osa nuorista tuntee heikosti taloudellisia tietolähteitä sekä kokee talousasioiden seuraamisen vaikeana. Tutkimustulosten perusteella näyttäisi siltä, että nuoret kaipaavat nykyistä enemmän tukea juuri finanssituotteiden valintaan ja tietotason kasvattamiseen.

Kuvio 1: Nuoren taloudellisen osaamisen ilmeneminen

Kuluttajan taloudellisen osaamisen nelijaottelun voidaan siten nähdä toteutuvan nuoren kuluttajan kohdalla tietyllä tavalla painottuen. Päivittäistalouden hallinta sekä tulevaisuuteen varautuminen ovat nuorten näkökulmasta keskeisempiä taloudellista osaamista määrittäviä tekijöitä, joten ne voidaan sijoittaa taloudellisen osaamisen viitekehysten keskiöön (ks. Kuvio 1). Näiden tekijöiden ympärille asettuvat finanssituotteiden valinta sekä ajan tasalla pysyminen, joiden voidaan ajatella olevan tärkeitä osatekijöitä talousosaamisessa ja tukevan muita taloudellisen osaamisen osa-alueita.

Finanssituotteiden tunteminen ja itselleen sopivimman valitseminen ovat tärkeitä taitoja oman talouden menestyksekkäässä hallinnassa. Tämän taidon merkitystä on perusteltava nuorille heitä kiinnostavalla tavalla. Säästämisen ja sijoittamisen esiin tuominen finanssituotteista tiedotettaessa ja opetettaessa lisää taloudellisen toiminnan konkreettisuutta nuoren kuluttajan elämässä. Kuten Johnson ja Sherraden (2007: 125) toteavat, pelkkä informaation tarjoaminen ei kuitenkaan ole riittävä toimenpide talousosaamisen edistämiseksi, vaan on myös edistettävä nuorten pääsyä finanssituotteiden pariin. Tällöin nuorille tarjottaisiin mahdollisuus soveltaa tietoa käytännössä. Tällä voitaisiin edistää myös sitä, että nuoret todella ymmärtäisivät taloudellisten asioiden sekä finanssituotteiden ja -palveluiden merkityksen omassa elämässään. Parrish ja Servon (2006: 10) ehdottavat, että valtio perustaisi jokaiselle lapselle säästötilin, jota voitaisiin hyödyntää talousopetuksessa ja jonka avulla taloudelliset toimet konkretisoituisivat heidän omassa elämässään. Mikäli jokaisella nuorella olisi olemassa tämänkaltainen harjoittelualusta, voisi sen ympärille myös helposti rakentaa erilaisia sovelluksia sekä kehittää oppimisasihteja ja -tilanteita.

Ajan tasalla pysyminen ja tietolähteiden tunteminen ovat tärkeä osa taloudellisen osaamisen kokonaisuutta. Taloudellisen toimintaympäristön monimutkaisuus ja siinä tapahtuvat muutokset luovat nuorelle suuria haasteita taloudellisten asioiden oppimisessa ja omaksumisessa. Voidaankin ajatella, että näiden laaja-alaisen asioiden opettamisen sijaan olisi helpompaa pyrkiä saamaan nuoret tietoisiksi niistä taloudellisen toimintaympäristön lähteistä, joista he tiedon tarpeen syntyessä voisivat tietoa hakea.

Vaikka taloudellista osaamista tässä tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti Atkinsonin et al. (2006) jaottelun näkökulmasta, voidaan sen taustalla havaita vaikuttavina tekijöinä myös muun muassa tiedon saatavuus sekä asenteet ja kokemukset. Vaikka huoli talousosaamisen tasosta on lisännyt erilaisten talouskasvatus- ja talousopetusohjelmien määrää, ovat talousopetuksen tulokset olleet ristiriitaisia. Ajoituksella ja kohderyhmän kiinnostuksen kohteiden huomioimisella voi olla ratkaiseva merkitys talousneuvonnassa ja -opetuksessa.

Kuluttajien ja erityisesti nuorten taloudellisen osaamisen tukemiseen ja kehittämiseen on laadittu aloitteita ja materiaaleja useiden eri tahojen toimesta. Toimijat ovat suhteessa nuoriin kuluttajiin kuitenkin usein eriarvoisessa asemassa, sillä niiden tunnettuus nuorten keskuudessa vaihtelee laajasti. Viranomaistahot sekä erityisesti yhdistys- ja järjestötahot ovat melko tuntemattomia nuorten kuluttajien keskuudessa. Näiden toimijoiden olisikin ensisijaisesti tärkeää panostaa näkyvyytensä lisäämiseen nuorten keskuudessa. Hienoista ja kattavasti laadituista talousaiheisista materiaaleista ei ole juurikaan hyötyä, mikäli ne eivät tavoita haluttua kohderyhmää. Helpompaa olisikin ensin tutustuttaa nuoret kyseiseen toimijaan kuin lähteä suoraan tarjoamaan tietoa tuntemattomalta taholta, sillä luottamus taloudelliseen informaatioon ja tiedontarjoajaan syntyy nuorten keskuudessa nimenomaan tuttuuden ja tunnettuuden myötä.

Omaa talouttaan hyvin hallinnoiva kuluttaja hyödyttää pitkällä aikavälillä yhteiskunnan eri toimijoita ja luonnollisesti myös itseään. Oman talouden hoitoon vaikuttavat monet ulkoiset tekijät, jotka kuluttajan pitää toiminnassaan ottaa huomioon. Globaalit finanssikriisit ja muutokset finanssimarkkinoilla haastavat kuluttajan päivittämään jatkuvasti taloudellista osaamistaan. Myös finanssituotteiden ja -palveluiden kasvava määrä ja monimutkaistuminen yhdistettynä teknologian kehittymiseen tarjoavat kuluttajille valtavan määrän vaihtoehtoja käyttää ja hallita rahavarojaan. Tarjonnan kasvun myötä tuotteiden ja palveluiden vertaileminen sekä oman tilanteeseen sopivien palveluntarjoajien tunnistaminen on haasteellista. Kulutuksen korostumisen ja helposti saatavien luottojen yleistymisen myötä kuluttajan on entistä helpompaa ajautua taloudellisiin vaikeuksiin. Koska taloudellinen ympäristö muuttuu jatkuvasti, on tärkeää saavuttaa jaettu ymmärrys siitä, millaisia tietoja ja taitoja erilaiset kuluttajat tarvitsevat taloutensa hallintaan.

KIRJOITTAJATIEDOT

Laura Luukkanen työskentelee tohtorikoulutettavana Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa. laura.luukkanen@jyu.fi

Anu Raijas työskentelee tutkimuspäällikkönä Kuluttajatutkimuskeskuksessa. anu.raijas@ncrc.fi

LÄHTEET

- Aaker, David A., Kumar, V. & Day, George S. (2007) *Marketing Research*. (9th edition.) USA: John Wiley & Sons.
- Agnew, Julie R. & Szykman, Lisa R. (2005) 'Asset Allocation and Information Overload: The Influence of Information Display, Asset Choice and Investor Experience', *The Journal of Behavioral Finance* 6 (2): 57–70.
- Ahava, Anna-Maija & Palojoki, Päivi (2004) 'Adolescent consumers: reaching them, border crossings and pedagogical challenges', *International Journal of Consumer Studies* 28 (4): 371-378.
- Atkinson, Adele, McKay, Stephen, Kempson, Elaine & Collard, Sharon (2006) 'Levels of Financial Capability in the UK: Results of a baseline survey', UK: Financial Services Authority.
- Atkinson, Adele & Messy, Flore-Anne (2011) 'Assessing Financial Literacy in 12 Countries. An OECD Pilot Exercise', Discussion Paper. Viitattu 7.8.2012. <http://ssrn.com/abstract=1809679>
- Autio, Minna (2006) *Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa*. Helsinki: SKS, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Barbour, Rosaline S. & Kitzinger, Jenny (1999) *Developing focus group research politics theory and practice*. London: Sage Publications.
- Bernheim, B. Douglas, Garrett, Daniel M. & Maki, Dean M. (2001) 'Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates', *Journal of Public Economics* 80 (3): 435–465.
- Cole, Shawn & Shastry, Gauri, K. (2010) 'Is High School the Right Time to Teach Savings Behavior? The Effect of Financial Education and Mathematics Courses on Savings', Viitattu 7.8.2012. <http://www.wellesley.edu/Economics/gshastry/cole-shastry-math.pdf>
- Cutler, Neal E. & Devlin, Steven J. (1996) 'Financial literacy 2000', *Journal of Financial Service Professionals* 50 (4): 32–37.
- Erskine, Michele, Kier, Cheryl, Leung, Ambrose & Sproule, Robert (2006) 'Peer crowds, work experience, and financial saving behavior of young Canadians', *Journal of Economic Psychology* 27 (2): 262–284.
- Friedline, Terri L., Elliott, William & Nam, Ilsung (2011) 'Predicting Savings from Adolescence to Young Adulthood: A Propensity Score Approach', *Journal of the Society for Social Work and Research* 2 (1): 1–22.
- Hilgert, Marianne A., Hogarth, Jeanne M. & Beverly, Sondra G. (2003) 'Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior', *Federal Reserve Bulletin* 89 (7): 301–322.

- Huston, Sandra J. (2010) 'Measuring Financial Literacy', *Journal of Consumer Affairs*. Special Issue: Financial Literacy 44 (2): 296–316.
- Johnson, Elizabeth & Sherraden, Margaret S. (2007) 'From Financial Literacy to Financial Capability among Youth', *Journal of Sociology & Social Welfare* 34 (3): 119–146.
- Jumpstart Coalition (2006) 'Financial Literacy: Improving Education. 2006 National Jumpstart Coalition Survey', Executive Summary. Viitattu 7.8.2012.
<http://rijumpstart.org/matriarch/documents/2006%20Executive%20Summary%20Draft%20Final.pdf>
- Jyrinki, Henna, Leipämaa-Leskinen, Hanna & Laaksonen, Pirjo (2012) 'Välttämätön kuluttaminen nuorten aikuisten kokemana – Avain vastuullisuuden lisäämiseen?', *Kulutustutkimus.Nyt* 1/2012: 4–19.
- Lachance, Marie J., Beaudoin, Pierre & Robitaille, Jean (2006) 'Quebec young Adults' use of and knowledge of credit', *International Journal of Consumer Studies* 30 (4): 347–359.
- Lehtinen, Anna-Riitta & Leskinen, Johanna (2005) 'Young Consumers' Credit Based Lifestyles and Payment Problems', *TemaNord* 2005:512.
 Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Lehtinen, Anna-Riitta, Varjonen, Johanna, Raijas, Anu, Aalto, Kristiina & Pakoma, Riepu (2010) 'Mitä eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin viitebudjetit', *Julkaisuja* 4/2010. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Leskinen, Johanna & Raijas, Anu (2005) 'Consumer financial Capability – A life cycle approach', *Consumer Financial Capability: Empowering European Consumers*. European Credit Research Institute, Consumer Financial Capability Workshop, 8 (Nov.): 8–23.
- Lusardi, Annamaria (2011) 'Americans' Financial Capability', Working Paper. Viitattu 8.8.2012. www.nber.org/papers/w17103
- Lusardi, Annamaria, Mitchell, Olivia S. & Curto, Vilsa (2010) 'Financial Literacy among the Young', *The Journal of Consumer Affairs* 44 (2): 358–380.
- Luukkanen, Laura (2012) *Taloudellisen osaamisen edistäminen – vastuuroolit, kanavat ja tavat nuoren kuluttajan näkökulmasta*, Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu.
- Mandell, Lewis & Klein, Linda (2009) 'The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior', *Journal of Financial Counseling and Planning* 20 (1): 15–24.
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael (1994) *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook* (2nd Edition.) Thousand Oaks, CA: Sage.

- Morgan, David L. (2001) 'Focus Group Interviewing', Teoksessa J.F. Gubrium & J.A. Holstein (toim.) Handbook of Interview Research. Thousand Oaks: Sage, 141–159.
- Morgan, Fred W., Schuler, Drue K. & Stoltman, Jeffrey J. (1995) 'A Framework for Examining the Legal Status of Vulnerable Consumers', Journal of Public Policy & Marketing 14 (2): 267–277.
- Müller, Sebastian & Weber, Martin (2010) 'Financial Literacy and Mutual Fund Investments: Who Buys Actively Managed Funds?', Schmalenbach Business Review, Forthcoming. Viitattu 8.8.2012. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1093305
- Nga, Joyce K.H., Yong, Lisa H.L. & Sellappan, Rathakrishnan D. (2010) 'A study of financial awareness among youths', Young Consumers: Insight and Ideas for Responsible Marketers 11 (4): 277–290.
- Norvilitis, Jill M., Merwin, Michelle M., Osberg, Timothy M., Roehling, Patricia V., Young, Paul & Kamas, Michele M. (2006) 'Personality Factors, Money Attitudes, Financial Knowledge, and Credit-Card Debt in College Students', Journal of Applied Social Psychology 36 (8): 1395–1413.
- OECD (2005) 'Improving Financial Literacy. Analysis of Issues and Policies', OECD Publishing.
- OECD (2008) 'OECD-Bank Indonesia International Conference on Financial Education', Summary Records. Viitattu 8.8.2012. <http://www.oecd.org/dataoecd/19/44/42184353.pdf>
- OECD (2009) 'Financial Literacy and Consumer Protection: Overlooked Aspects of the Crisis', Viitattu 8.8.2012. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/3/43138294.pdf>
- OECD (2012) 'PISA 2012 financial literacy assessment framework', Viitattu 8.8.2012. <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46962580.pdf>
- Parrish, Leslie & Servon, Lisa (2006) 'Policy options to improve financial education: Equipping families for their financial futures', New America Foundation, Asset Building Program. Viitattu 8.8.2012. http://www.newamerica.net/files/nafmigration/Doc_File_3135_1.pdf
- Penman, Sarah & McNeill, Lisa S. (2008) 'Spending their way to adulthood: consumption outside the nest", Young Consumers: Insight and Ideas for Responsible Marketers 9 (3): 155–169.
- Peura-Kapanen, Liisa (2005) 'Kuluttajien rahatalouden hallinta', Markkinaosasto, Rahoitetut tutkimukset 1/2005. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö.
- Peura-Kapanen, Liisa & Lehtinen, Anna-Riitta (2011) 'Nuorten taloudellinen osaaminen: määrittelyä, toimijoita, materiaaleja', Julkaisuja 3/2011. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

- Peura-Kapanen Liisa & Raijas, Anu (2009) 'Kuluttajien taloudellinen osaaminen 2000-luvulla', Keskustelualoitteita 38. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Rantala, Kati & Tarkkala, Heta (2009) 'Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys', Tutkimustiedonantoja 90. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Remund, David L. (2010) 'Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy', *Journal of Consumer Affairs*. Special Issue: Financial Literacy 44 (2): 276–295.
- Robb, Cliff A. & Sharpe, Deanna, L. (2009) 'Effect of Personal Financial Knowledge on College Students' Credit Card Behavior', *Journal of Financial Counseling and Planning* 20 (1): 25–43.
- SEDI, Social and Enterprise Development Innovations (2004) 'Financial Capability and Poverty', Discussion Paper. Canada. Viitattu 8.8.2012. http://www.horizons.gc.ca/doclib/DP_PEX_Poverty-SEDI_200407_e.pdf
- Smith, N. Craig & Cooper-Martin, Elizabeth (1997) 'Ethics and Target Marketing: The Role of Product Harm and Consumer Vulnerability', *Journal of Marketing* 61 (3): 1-20.
- Stewart, David W., Shamdasani, Prem N. & Rook, Dennis W. (2007) *Focus Groups. Theory and Practice*. (2nd Edition.) Thousand Oaks: Sage.
- Thuneberg, Mikael, Koivukangas, Paula & Vesanen Maria (2011) 'Tykkää taloudesta! Tutkimus nuorista ja taloudesta. Nuorisofoorumi 2011', Teoksessa: Katja Lauren (toim.) *Tykkää taloudesta! Linkki nuorten talousosaamiseen*. Nuorisofoorumi 2011. Helsinki: TAT-ryhmä – Taloudellinen tiedotustoimisto ry, 32–56.
- Varcoe, Karen P., Martin, Allen, Devitto, Zana & Go, Charles (2005) 'Using A Financial Education Curriculum For Teens', *Financial counseling and Planning* 16 (1): 63–71.
- Varcoe, Karen P., Peterson, Shierley S., Swanson, Patti W. & Johns, Margaret C. (2010) 'What Do Teens Want to Know About Money - A Comparison of 1998 and 2008', *Family and Consumer Sciences Research Journal* 38 (4): 360–371.
- Walstad, William B., Rebeck, Ken & MacDonald, Richard A. (2010) 'The Effects of Financial Education on the Financial Knowledge of High School Students', *The Journal of Consumer Affairs*. Special Issue: Financial Literacy 44 (2): 336–357.
- Will, Valerie, Eadie, Douglas & MacAskill, Susan (1996) 'Projective and enabling techniques explored', *Marketing Intelligence & Planning* 14 (6): 38-43.